

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง
3. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการผลิต
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่มองเห็นและส่วนที่มองไม่เห็น กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวว่าวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นหรือสัมผัสจับต้องได้ เช่น ภาษา การศึกษา ศิลป การเกษตร สัญลักษณ์ พิธีกรรม หนังสือ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด เทคโนโลยี สื่อมวลชน เรื่องเล่าวัฒนธรรมในส่วนที่มองไม่เห็นหรือสัมผัสไม่ได้ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ได้แก่ ระบบคุณค่าหรืออาจเรียกว่าส่วนที่เป็น “เนื้อหา” ของวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมทั้งสองส่วนนี้แยกจากกันไม่ออก การมองวัฒนธรรมต้องมองอย่างองค์รวมไม่ดูวัฒนธรรมแบบแยกส่วน จะทำให้ไม่เข้าใจความหมายทั้งหมด

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา (2539) ให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นระบบคิดระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่ชุมชนตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบทอดกันมาวัฒนธรรมหมู่บ้านของไทยมีความสัมพันธ์กับ (1) เงื่อนไขที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีการตั้งถิ่นฐานรูปแบบการทำมาหากินและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก (2) เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีการผลิตซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดวางรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชน ระหว่างคนกับที่ดินและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการรู้จักนึกคิดและระบบการให้คุณค่า ส่วน (3) เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์หมู่บ้านมีอิทธิพลต่อความรู้สึกลึกในด้านความเกี่ยวข้องระหว่างตนเอง-บรรพบุรุษ-ชุมชน และตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านชาวบ้านจัดความสัมพันธ์ระหว่างโลกของคนกับผีระหว่างโลกนี้กับโลกอื่นและระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นผลของการตีความจักรวาลที่ชาวบ้านย่อส่วนมาอย่างเป็นรูปธรรมในหมู่บ้าน

การตั้งบ้านเรือน การจัดวางสิ่งก่อสร้าง ประดิษฐ์กรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของหมู่บ้าน ก็อยู่ภายใต้โครงสร้างความคิดนี้

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533) ได้มองชุมชนชนบทว่าในชนบทมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านชนบทเอง โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

ทั้งสามระบบมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบใดก็จะส่งผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ ด้วย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมีความหลากหลาย มีความไม่สม่ำเสมอ แม้กลุ่มชนที่กำเนิดมาจากชาติพันธุ์เดียวกัน มีวัฒนธรรมอื่นในระดับที่ต่างกันก็จะทำให้การปรับตัวเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นแตกต่างกันหรือมีระดับการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไปด้วย

ระบบการผลิต ชุมชนหมู่บ้านในอดีตเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อกินเพื่ออยู่เป็นระบบกสิกรรมแบบปลูกพืชไว้กิน เลี้ยงสัตว์สำหรับกินและใช้งานผสมผสานกับการหาเก็บผักจากป่า จากทุ่ง ล่าสัตว์ จับปลา พืชหลักคือข้าว ปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูกคือที่ดิน การครอบครอง ที่นี้จะสัมพันธ์กับการเป็นสมาชิกของชุมชน เมื่อออกจากหมู่บ้านไปสิทธิในการครอบครองนั้นก็จะหมดไปด้วย น้ำเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการผลิต ชาวบ้านส่วนใหญ่พึ่งน้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝน การปลูกข้าวใช้แรงงานคนและสัตว์กับเครื่องมือขนาดเล็กที่ผลิตเองได้นอกจากแรงงานคนในครอบครัวแล้วอาจมีการระดมหลาย ๆ ครอบครัวมาลงแขกกัน ไม่ต้องจ้างแรงงาน ไม่ต้องลงทุนในรูปตัวเงิน แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิต มุ่งผลิตเพื่อขายได้แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ชนบททั่วไป ทั้งนี้ระดับปฏิบัติยังแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน

ระบบความสัมพันธ์ ครอบครัวในชนบทเป็นครอบครัวขยาย ลูกที่แต่งงานมีครอบครัวแล้วจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ส่วนลูกคนอื่นๆ ที่แยกครอบครัวไปมักสร้างบ้านเรือนหลังใหม่ในบริเวณเดียวกัน มีระบบความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่วนใหญ่จะเป็นสายเครือญาติเดียวกัน ทำให้มีความสนใจในเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของคนในชุมชนเดียวกันเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เช่น มีการเกิด งานแต่งงาน งานบุญ งานศพ ชาวบ้านจะมาช่วยกันมีการร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจและถือว่าปัญหาของบุคคลที่เปรียบเสมือนปัญหาของชุมชนและเกือบทุกคนแต่ละคุ่มบ้านเป็นญาติกันทั้งโดยสายเลือดและโดยการนับถือว่าเป็น

ญาติกันโดยวิธีการประเพณีอื่น ๆ เช่น การมาจากถิ่นฐานเดียวกัน การนับถือผีเดียวกัน การผูกมิตร ผูกญาติ ผูกเสี่ยว ผูกเกลอ ความเป็นสังคมเครือญาติทำให้สมาชิกแต่ละคนในหมู่บ้านสนใจและห่วงใยในความเป็นไปในชีวิตของสมาชิกคนอื่น เช่น วันที่มีเด็กเกิดในหมู่บ้าน เพื่อนบ้านหรือญาติก็จะมาช่วยกัน ผู้ชายผ่าฝืน ผู้หญิงหุงหาอาหาร เด็กก็ช่วยงานอื่น ๆ เช่น ตักน้ำ ขนน้ำ เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีคนตายก็จะช่วยกันอย่างนี้ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเป็นเรื่องสำคัญของชุมชนไม่ใช่เรื่องของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง

ระบบคุณค่า ศาสนา และความเชื่อของคนในชนบทมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อ 3 แบบ คือ ความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้ จะมีส่วนไหนมากน้อยเท่าใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานและพัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่ง และแต่ละบุคคลความเชื่อดั้งเดิมเป็นรากฐานความเชื่อของชาวชนบทที่มีผลต่อวิถีชีวิตอันเป็นผลจากการต่อสู้ทางการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ และการที่มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ลักษณะเด่นของความเชื่อดั้งเดิมอันเป็นลักษณะร่วมของชาวบ้านคือ การให้คุณค่ากับธรรมชาติที่แวดล้อมตัวเขาอยู่สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่เน้นการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทุกอย่างมีเจ้าของที่เราจะล่วงละเมิดด้วยความมั่งง่ายไม่ได้ ความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ เจ้าป่า เจ้าเขา ทำให้ชาวบ้านไม่อาจตัดไม้ทำลายป่าลงอย่างง่าย ๆ นอกจากนี้การให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษและสิ่งที่ยุติธรรมได้สั่งสมถ่ายทอดมาแสดงออกโดยการบูชาและยำเกรงบรรพบุรุษ แม้ว่าบรรพบุรุษของเขาจะตายจากไปแล้ว โดยชาวบ้านเชื่อว่าในตัวมนุษย์ทุกคนมีวิญญาณอยู่แม้ร่างกายจะตายไปแล้ววิญญาณยังคงลอยอยู่และสามารถให้คุณให้โทษกับผู้ที่ยังคงอยู่ได้ การเคารพผีบรรพบุรุษคือการเคารพในรากเหง้าของตนเอง ส่งผลให้สมาชิกของชุมชนต้องดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ยุติธรรมวางแนวไว้ให้จะได้รับประโยชน์ด้วยตนเอง ผู้ที่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือไม่เจริญรอยตามจะได้รับโทษด้วยตนเองเช่นกัน

ในการที่จะศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนจำเป็นต้องรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนเพราะเป็นสิ่งที่ระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ได้ถูกกลั่นกรองและสืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้มองเห็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนชนบทคือ ทางด้านระบบการผลิต ด้านความเชื่อและด้านความสัมพันธ์ของชุมชน หากด้านใดเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลให้ด้านอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วยเพราะทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์และส่งผลถึงกันอยู่ตลอดเวลา

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน จึงสามารถนำมาอธิบายลักษณะชุมชนและเพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนทางด้านระบบการผลิตทางการเกษตรและด้านความสัมพันธ์ของ

ผู้ผลิตและคนอื่นที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่อาจเป็นไปได้ทั้งเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

ศุริชัย หวันแก้ว (2535) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น โดยที่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในหรือภายนอก

- การเปลี่ยนแปลงจากภายใน เช่น จากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเอง จากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคม จากการริเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำหรือจากขบวนการปฏิวัติโดยประชาชน เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เช่น การรับเอาเทคโนโลยีมาจากภายนอก อย่างกรณีของการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษต่ออินเดีย การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกนี้ บางครั้งก็เกิดขึ้นโดยสมัครใจและเลือกสรรโดยสังคมผู้เปลี่ยนแปลง บางครั้งก็เป็นการใช้กำลังบังคับโดยทางตรงหรือทางอ้อม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จะอาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยลำพังย่อมไม่ได้ จริงอยู่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงบางรูปแบบ ปัจจัยบางปัจจัยมีบทบาทมากกว่า ซึ่งจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ตามสภาพและเงื่อนไขความเป็นจริง มิใช่สามารถจะกำหนดเป็นกรอบตายตัวจากความเชื่อใด ๆ ไว้ก่อนได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนประกอบหนึ่งของระบบสังคมอาจไม่ส่งผลทำนองเดียวกันให้เกิดขึ้นในส่วนอื่นของระบบสังคมก็ได้ เรื่องนี้ วิลเลียม ออกเบิร์น (William Ogburn) ได้ชี้ว่า แม้การเปลี่ยนแปลงในทางพื้นฐานเศรษฐกิจของสังคมจะเกิดขึ้นแล้ว และทำให้การแบ่งงานกันทำในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องสถานภาพและบทบาทสตรีก็อาจจะไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นทันทีทันใด ซึ่งเรียกว่าเป็นความล่าช้าทางวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลง ในวัฒนธรรมอาจจะสอดคล้องไปทางเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหรือการเมืองหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการพิจารณาพิเคราะห์สภาพความเป็นจริงเช่นกัน

อุบล เสถียรปัทมกรณ์ (2528) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมี 4 สาเหตุเช่นกัน คือ จากภายในสังคมและภายนอกสังคม โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้ คือ

1. ปัจจัยทางนิเวศวิทยา ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางประชากร
2. การสร้างสิ่งใหม่ ได้แก่ การประดิษฐ์และการค้นพบ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการประดิษฐ์ การคิดค้นก็คือความจำเป็น ความสามารถทางสมอง และจารีตประเพณี
3. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ผลของการที่มนุษย์นำความรู้ความสามารถ ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางสังคม ตลอดจนสถาบัน ต่าง ๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น ภายหลังที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้มีการนำความรู้ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ มาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องจักรใช้แทนแรงงาน อันส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน
4. การขัดแย้งและการแข่งขัน จัดเป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ในขณะกลุ่มบุคคลต้องแข่งขันกัน จะต้องมีการสร้างหรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ให้ดีกว่าของเดิมของกลุ่มแข่ง ในลักษณะการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ฟองพันซ์ มณีรัตน์ (2521) ได้เสนอไว้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งมีแนวโน้มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ แนวโน้มที่สังคมมักจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงระบบเดิม การรวมตัวกันของค่านิยมไม่สมบูรณ์ ค่านิยมบางอย่างขัดแย้งกันเอง หรือสถาบันสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังมีพลังที่สามารถต่อต้านการเปลี่ยนแปลงได้บ้าง คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันเมื่อมีการกระทำโต้ตอบกัน พฤติกรรมแต่ละบุคคลย่อมผิดไปจากเดิม หรือเรียกได้ว่ามีการขยายตัวของพฤติกรรมของบุคคล เช่น อาจเกิดความตื่นเต้น ดีใจ สนใจ ฯลฯ การวิเคราะห์การกระทำโต้ตอบกันของบุคคลในสังคม อาจเรียกได้ว่ากระบวนการทางสังคม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจแบ่งได้เป็น 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ สาเหตุจากภายนอกสังคม หรือความกดดัน มีผลกระทบต่อสังคมภายในขอบเขตที่ว่ามันทำให้เกิดอิทธิพลขึ้นในบางลักษณะ เช่น การที่เวียดนาม ลาว และเขมร เป็นประเทศคอมมิวนิสต์ย่อมมีผลกดดันต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย ความกดดันบางอย่างมีผลโดยตรงต่อสังคม ทำให้เกิดความตึงเครียดและการแตกแยกทำลายสังคมโดยทันที มีผล

นำไปสู่การขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง อีกสาเหตุหนึ่งคือสาเหตุจากภายในสังคมหรือความเครียด เนื่องจากความเครียดเกิดขึ้นในสังคม จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะก่อให้เกิดการแตกทำลาย และความตึงเครียดในสังคมหมู่ประชาชน สังคมแต่ละแห่งจึงมีความเครียดแตกต่างกันไป

จากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง มีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมคือ ปัจจัยทางนิเวศวิทยา (สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางประชากร) การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิควิทยาการล้ำของวัฒนธรรม ฯลฯ

ชยันต์ วรรณะภุติ (2537) ได้ให้ทรรศนะในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไว้ว่า จะต้องทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ คือ ปรากฏการณ์ที่อยู่ระดับผิวหน้า เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นหากพรรณนาได้อย่างละเอียดค่อยช่วยให้เข้าใจสภาพการดำรงอยู่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และปรากฏการณ์ในลักษณะที่สองเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ผิวหน้า คือความพยายามที่จะค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังหรือที่ลึกลงไป เหมือนการค้นหาสาเหตุของโรค ลักษณะสองด้านของปรากฏการณ์อีกความหมายหนึ่งตามแนวคิดเรื่อง Social Interaction ที่ Goffman นำมาใช้คือปรากฏการณ์ที่มีความแตกต่างกัน 2 ระดับ ได้แก่ ปรากฏการณ์ที่เป็นภาพ “หน้าบ้าน” และ “หลังบ้าน” ความหมายของหน้าบ้านคือ ความจริงที่ชาวบ้านต้องการนำเสนอและมีเจตนาที่สร้างความประทับใจหรือรับรู้ และความหมายของหลังบ้านคือความเป็นจริงที่ชาวบ้านต้องการปิดซ่อนเร้น เพื่อปกป้องและรักษาหน้าตาของเขามักเป็นเรื่องที่คนในด้วยกันรู้เป็นอย่างดีแต่ไม่ต้องการให้คนนอกรู้

การที่จะทำความเข้าใจกับปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคม ต้องมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่นหรือมองอย่างองค์รวม หรือมองอย่างรอบด้านและอย่างสัมพันธ์ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หรือสัมพันธ์กับหน่วยทางสังคมการเมืองอื่น ๆ ที่อยู่รายรอบ การมองอย่างองค์รวมเป็นวิธีการมองปรากฏการณ์อย่างเชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ไม่ได้หมายความว่า เป็นการมองอย่างทั่วไป เพื่อให้ได้ภาพรวมอย่างผิวเผิน แต่เป็นการมองเพื่อสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์นั้นกับปรากฏการณ์อื่นๆ

ลักษณะที่สำคัญสำหรับการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม คือบริบทของปรากฏการณ์ หมายถึงเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมโดยรวมและโดยรอบของปรากฏการณ์ที่ให้ความหมายและมีผลต่อการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์นั้น ๆ การทำความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องสำคัญและช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่นำมาสู่ปรากฏการณ์ในปัจจุบัน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนมีแนวทางการวิเคราะห์ว่า การเปลี่ยนแปลงชุมชนเกิดจากปัจจัยที่มีมาจากภายนอกชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี การตัดถนน การขยายตัวของรัฐ การขยายโอกาสทางการศึกษา ปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้าน โครงสร้างสังคมและอำนาจ ความสัมพันธ์ทางสังคม แบบแผนการดำรงชีวิต ระบบความคิด ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จึงเท่ากับเป็นการศึกษาผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ช่วยให้เข้าใจปัจจัยที่เป็นตัวเร่งหรือหนี้ยาวรั้งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผลของการเปลี่ยนแปลงมีหลายด้าน เช่น ด้านนิเวศ การใช้ทรัพยากร การประกอบอาชีพ หรือด้านพฤติกรรมสุขภาพ หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง บทบาทหน้าที่ สถาบัน ความสัมพันธ์ทางสังคม แบบแผนการดำรงชีวิต ระบบคุณค่า ฯลฯ ที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยที่มาจากภายนอกมีผลกระทบต่อชุมชน แต่ชุมชนหมู่บ้าน เมืองก็ประกอบภายในที่เคลื่อนไหว และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นพลังให้ชุมชนอยู่ได้ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ที่การเปลี่ยนแปลงชุมชนอาจจะเกิดจากแรงปฏิสัมพันธ์ พลังศักยภาพภายในหรือความขัดแย้งภายในที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการเพิ่มหรือลดของประชากร มีการปรับตัวของคนในชุมชนในการใช้ทรัพยากร หรือมีผู้นำที่มีความคิดก้าวหน้า เป็นผู้นำที่นำเอาความคิดใหม่ ๆ มาใช้ในหมู่บ้านจนเกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้น นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสังคม และกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ในการเป็นกลไกรองรับหรือปะทะกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก ความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ที่คนในชุมชนเกี่ยวพันกันอยู่ เช่น ระบบเครือญาติ ผู้นำ และบริวาร เครือข่ายทางสังคม องค์กร รูปแบบการใช้ทรัพยากร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้คือองค์ประกอบทางสังคมที่ทำให้ชุมชนดำเนินต่อไปได้

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงชุมชนจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในบริบทของปรากฏการณ์อย่างชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น โดยที่การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจมีเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ซึ่งจะมีบทบาทมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพและเงื่อนไขความเป็นจริง แต่อาจจะสามารถแยกได้เป็น 2 อย่างคือ ปัจจัยที่มาจากภายนอกชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี การให้ความช่วยเหลือของรัฐ การติดต่อกับสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ เป็นต้นและปัจจัยที่มาจากภายในชุมชนเอง เช่น ในด้านนิเวศวิทยา การสร้างสิ่งใหม่ การประดิษฐ์คิดค้น การ ขัดแย้งภายในชุมชนเอง ซึ่งรวมถึงและความสัมพันธ์ของชุมชนที่อาจจะเป็นตัวเร่งหรือหนี้ยาวรั้งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการผลิต

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2523) ได้กล่าวถึงสถาบันเศรษฐกิจซึ่งมีหน้าที่หลักอยู่ 3 ประการ คือ ด้านการผลิต ด้านการแจกจ่ายและการบริการ และด้านการบริโภค

1. การผลิต หมายถึง การสร้างสินค้าหรือสิ่งของและบริการเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น การผลิตอาหาร เสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต รวมทั้งผลิตบริการด้วย เช่น การให้การศึกษ การรักษาพยาบาล การให้ความบันเทิง เป็นต้น

การผลิตทางเศรษฐศาสตร์แยกได้ตามความยากง่ายหรือตามขั้นตอนของการผลิตได้ 3 ระดับคือ

(1) การผลิตขั้นต้น หมายถึง การประกอบอาชีพขั้นพื้นฐานเพื่อการยังชีพ เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา และล่าสัตว์ การเก็บของป่าขายหรือเพื่อยังชีพ เป็นต้น

(2) การผลิตสินค้าอุตสาหกรรม หมายถึง การผลิตสินค้าสำเร็จรูปที่พร้อมจะนำสินค้าหรือผลผลิตนั้น ๆ ออกมาใช้หรือบริโภคทันที ตัวอย่างเช่น เหล็กหรือแร่ธาตุได้ถูกนำมาแปรรูปหรือผลิตออกมาเป็นสินค้าสำเร็จรูปแล้ว หรือฝ้ายที่ได้ถูกนำมาแปรรูปจนกลายเป็นผ้าหรือเครื่องนุ่งห่มที่พร้อมนำมาใช้ทันที

(3) การผลิตบริการ หมายถึง การผลิตขั้นสูง หรือการให้บริการ เช่น การดำเนินธุรกิจทางการค้าและธนาคาร การรักษาพยาบาล การบันเทิง การซ่อมเครื่องยนต์หรือเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น

2. การแจกจ่าย หมายถึง การแจกจ่ายหรือการกระจายสินค้าหรือสิ่งของจากแห่งหนึ่งไปสู่แห่งหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการทั้งแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค เช่น การนำวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตจากแหล่งผลิตไปสู่โรงงานหรือแหล่งผลิต หรือการขนปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์พืชจากแหล่งผลิตไปสู่ไร่นา หรือการนำวัตถุดิบไปป้อนโรงงานเพื่อแปรรูป เป็นต้น ส่วนอีกด้านหนึ่งคือการนำผลผลิต สินค้า หรือส่งของจากแหล่งผลิต หรือจากโรงงานไปสู่แหล่งบริโภค เช่น การขนถ่ายข่าวสารจากโรงสีไปสู่ตลาด หรือการนำเครื่องจักรเครื่องมือจากโรงงานไปจำหน่ายในที่มีผู้ต้องการ เป็นต้น

หน้าที่ของการแจกจ่ายไม่ได้ก่อให้เกิดของใหม่ขึ้นแต่อย่างใด เป็นเพียงการนำผลผลิตหรือสินค้าจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่งตามที่ตลาดต้องการเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือการค้าขายเกิดขึ้น หากปราศจากซึ่งการแจกจ่ายหรือการขนย้ายสินค้านี้แล้ว ระบบเศรษฐกิจก็ไม่สามารถดำเนินได้สะดวกหรือมีประสิทธิภาพได้

3. การบริโภคน หมายถึง การกินการใช้สิ่งของให้หมดสิ้นไป แต่การบริโภคนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการผลิตเกิดขึ้นมาเสียก่อน ฉะนั้นหน้าที่อันดับแรกของระบบเศรษฐกิจก็คือการผลิต และอันดับสองคือการแลกเปลี่ยนหรือกระจายสินค้าหรือขนส่ง และหน้าที่สุดท้ายคือ การบริโภคน ซึ่งหน้าที่ทั้งสามนี้จะเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันและกันโดยตลอด ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2515) กล่าวว่าไว้ว่า สถาบันทางเศรษฐกิจของชนบทเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่สำคัญ ๆ ด้านเศรษฐกิจคือ ทางด้านการผลิตจะครอบคลุมการผลิตทางเกษตรกรรม ได้แก่ ผลผลิตทางเกษตรต่าง ๆ เช่น ข้าว ยางพารา ข้าวโพด และสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เป็นต้น และการผลิตทางอุตสาหกรรม เช่น สินแร่ และน้ำมัน เป็นต้น

การผลิตทางการเกษตรต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องคือ

1. ที่ดิน – สภาวะต่าง ๆ ของที่ดินเกษตรกรรม เช่น การถือครอง การเป็นเจ้าของ หรือผู้เช่าที่ดิน การใช้ที่ดิน และการบำรุงรักษาดินในไร่นา เป็นต้น

2. แรงงาน – สภาวะของแรงงานในไร่นา เช่น การใช้แรงงานเกษตรกร แรงงานศักยะ (หมายถึง บุคคลที่อยู่ในช่วงอายุ 15 – 64 ปี สามารถใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ต่อการผลิตทางการเกษตรกรรมได้) และการแลกเปลี่ยนแรงงานในไร่นา เป็นต้น

3. ทุน – (เงิน เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในไร่นา) สภาวะทุนของเกษตรกร เช่น การใช้ทุนและแหล่งเงินทุน หรือแหล่งเครดิตต่าง ๆ เป็นต้น

ทางด้านการตลาดหรือการแจกจ่าย คือการนำผลิตภัณฑ์จากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภคซึ่งจะต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การรวมผลผลิตจากแหล่งผลิต การแปรรูปผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตอันเป็นขั้นสุดท้ายที่ผลิตภัณฑ์การเกษตรไปถึงมือผู้บริโภค

เบ็ญจา อ่อนท้วม (2537) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญสำหรับการเกษตรกรรมจะต้องประกอบด้วย

1. ที่ดิน ชาวชนบทมีความผูกพันกับที่ดินทางการเกษตร เพราะวิถีชีวิตของเขาดำรงอยู่บนการผลิต

2. แรงงาน ในอดีตเป็นแรงงานในครอบครัวทำงานตั้งแต่การไถคราด เตรียมดินปลูกข้าวไปจนถึงการเก็บเกี่ยว ถ้าหากแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ ก็อาศัยแรงงานจากเครือญาติและเพื่อนบ้านด้วยการ “เอามื้อ-เอารัน” เมื่อวันของครัวเรือนนี้เสร็จแล้วก็จะไปทำงานตอบแทนครัวเรือนที่มาช่วย เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานตอบแทนในเครือญาติและ

เพื่อนบ้าน เพราะญาติพี่น้องตั้งบ้านเรือนและมีที่ดินอยู่ใกล้ชิดสามารถพึ่งพากันได้ ทั้งนี้ การพึ่งพาเป็นทั้งการพึ่งพาในครัวเรือนที่ร่ำรวย มีที่ดินมาก และครัวเรือนยากจนมีที่ดินจำนวนน้อย

3. รายได้ แหล่งที่มาของรายได้ 2 ทางคือ รายได้ทางการเกษตรและรายได้นอกการเกษตร และเมื่อเอารายได้ทางการเกษตร รายจ่ายนอกการเกษตรมาหักออกแล้วจะเป็นรายได้สุทธิของเกษตรกร

4. เทคโนโลยีทางการเกษตร การที่จะทำให้ชาวชนบทมีรายได้สูงขึ้นจะต้องให้ชาวชนบทได้ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรที่ช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้น เทคโนโลยีเหล่านี้ ได้แก่ เครื่องสูบน้ำ ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี พันธุ์พืชชนิดใหม่ การทำนา 2 ครั้ง การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้รถแทรกเตอร์ การใช้รถไถเดินตาม การใช้เครื่องนวดข้าว เป็นต้น

นอกจากนี้สิ่งสำคัญของการเกษตรกรรมคือ น้ำ ระบบชลประทาน จะช่วยให้ชาวนาได้เพาะปลูกตลอดปี ไม่ต้องพึ่งพาน้ำฝนแต่อย่างใดทำให้ผลผลิตมากขึ้น

รชนิกอร์ เศรษฐ (2528) ได้กล่าวถึงสถาบันทางเศรษฐกิจในยุคเริ่มแรกนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งเริ่มขึ้นจากครอบครัวก่อน คือครอบครัวเป็นผู้ประกอบการผลิตโดยพยายามใช้ปัจจัยอันจำกัดที่มีอยู่คือ ที่ดิน แรงงาน ทุน เพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรออกมาเพียงพอเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและเครื่องมือในการผลิตได้รับการตอบสนองโดยความพยายามและความสามารถของคนภายในครอบครัวทั้งสิ้น เศรษฐกิจในยุคแรก ๆ จึงมีลักษณะที่ผูกพันกับครอบครัว และครอบครัวจะถูกเรียกว่าเป็นโลกของเศรษฐกิจแบบเพื่อยังชีพ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากการเกษตรเพื่อการค้าหรือเศรษฐกิจเพื่อการเงิน ที่เข้ามามีบทบาทแทนที่ในภายหลัง และทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมที่ Irwin T. Sanders เรียกว่า สังคมประเพณี ไปสู่สังคมใหม่ที่เรียกว่า สังคมสมัยใหม่

ลักษณะที่สำคัญของเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ ชาวชนบทรวมตัวกันเพื่อทำเกษตร รูปแบบของการทำการเกษตรซึ่งพบโดยทั่วไปในสังคมชนบทหรือการเกษตรที่เรียกว่า Family Farm ซึ่งมีครอบครัวเป็นตัวจักรในการประกอบการโดยใช้ปัจจัยสำคัญในการผลิตทั้ง 3 คือ ที่ดิน แรงงาน และทุน ที่เป็นของครอบครัวตนเองเป็นส่วนใหญ่ ชาวนาจะบริโภคในส่วนที่เขาผลิตได้เอง และจะผลิตเฉพาะสิ่งที่เขาต้องการบริโภค ซึ่งเรียกว่า เศรษฐกิจเพื่อยังชีพ ทุกคนในครอบครัวจะต้องทำหน้าที่และมีความเกี่ยวพันกันตลอดเพื่อผลผลิตทางการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจแบบยังชีพ ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจเพื่อการเงิน กล่าวคือ เปลี่ยนวิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่วิธีการใหม่ที่ทันสมัยกว่า และเป็นวิทยาศาสตร์

มากกว่า มีการยอมรับนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีซึ่งได้นำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ในการเกษตร ชาวนาต้องการสินเชื่อมากขึ้นกว่าเดิม และเริ่มเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า ขาดความเป็นอิสระซึ่งเคยมีอยู่แต่เดิม รู้จักใช้เครื่องจักรซึ่งซื้อจากโรงงานมากขึ้น ทำให้ชาวนามีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม คือเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภครายย่อย และผู้ซื้อ เป็นต้น

ครอบครัวในชนบทซึ่งทำเกษตรเพื่อยังชีพ มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนด้วย เช่น มีการแลกเปลี่ยนสินค้า มีการกู้ยืมเงิน ช่วยแรงงานด้านการเกษตรและช่วยเหลือกันในโอกาสอื่น ๆ เช่น งานเกิด งานตาย งานแต่งงาน กิจพิบัติต่าง ๆ และยามเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกร่วมใจกันปกป้องการถูกเอาเปรียบจากบุคคลภายนอก ครอบครัวในชนบทจึงมีความผูกพันกันมากทางด้านเศรษฐกิจ แต่ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจก็มีการผลิตเพื่อเงินเกิดขึ้น ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการเริ่มเข้ามาแทนความสัมพันธ์แบบเป็นกันเอง ชาวชนบทเริ่มมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทำให้ขอบเขตความสัมพันธ์ขยายกว้างออก จนถึงระดับประเทศชาติและระดับโลก การแบ่งชนชั้นตามลักษณะความสนใจทางด้านเศรษฐกิจแนวเดียวกันเกิดตามขึ้นมาด้วยสหกรณ์ที่ระบูกฎเกณฑ์ หน้าที่และบทบาทของสมาชิกอย่างชัดเจน ชาว นาจึงถูกบังคับให้ละทิ้งรูปแบบของเศรษฐกิจสมัยเก่าไปสู่รูปแบบและเทคนิคแบบชาวเมืองต่อไป ผลกระทบของเศรษฐกิจที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของครอบครัวชาวนาสรุปได้ดังนี้คือ

- ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นภายนอกครอบครัว จะเป็นไปในรูปแบบของสหกรณ์ สมาคม และองค์การ
- ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบกลุ่ม ปฐมภูมิหรือระบบเครือญาติ ได้กลับกลายเป็นสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบของกลุ่มทุติยภูมิ มีความเป็นทางการ มีสัญญาและมีกฎเกณฑ์มากขึ้น ความเข้มแข็งของครอบครัวเริ่มอ่อนตัวลง
- ชาวนาเริ่มอาศัยพึ่งพาหน่วยงานต่าง ๆ นอกหมู่บ้านเพิ่มขึ้น
- ชาวนามีวิถีชีวิตมุ่งไปสู่รายได้เป็นตัวเงิน และกลายเป็นผู้บริโภครายย่อยมากขึ้น ค่านิยมของชาวนาเริ่มเป็นแบบเมือง แต่รายได้น้อย ก่อให้เกิดปัญหาความสมดุระหว่างค่านิยมกับรายได้

สรุปได้ว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเกษตรกรรมจะประกอบด้วย ในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยน การแจกจ่าย (ตลาด) และการบริโภค สำหรับในส่วนของการผลิตนั้น จะมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ ที่ดิน แรงงาน ทุน และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะทำให้ผลผลิตออกมาตามที่ปัจจัยแต่ละอย่างจะเอื้ออำนวยให้ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทต่าง ๆ ของชุมชนด้วย และจากผลผลิตที่ได้จากการผลิตจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยน การแจกจ่ายและการบริโภค

ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของชาวบ้านในชนบท ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกันทางการผลิตเป็นส่วนใหญ่

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537) ได้ศึกษาเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตว่าเป็นเศรษฐกิจพอยังชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง คงอยู่และผลิตซ้ำได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก มีความผูกพันภายในสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็นสมาชิกชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตมีความเพียงพอในตนเอง แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีการผลิตต่ำ ต้องพึ่งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเพราะเครื่องมือในการผลิตเป็นแบบโบราณ ผลิตได้เพียงพอยังชีพแทบไม่เหลือส่วนเกิน และหากฝนแล้งหรือน้ำท่วมก็ไม่พอกิน

ในประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายนอกหมู่บ้านคือ รัฐพัฒนาขึ้นนอกหมู่บ้านและต่อมาเกิดระบบทุนนิยมนอกหมู่บ้าน รัฐและระบบทุนเข้าไปกระทบชีวิตในหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงไม่ได้เข้าร่วมกับสถาบันทั้งสองอย่างเต็มที่ จิตสำนึกหมู่บ้านอิสระและจิตสำนึกของชุมชน ชาติส่วนน้อยยังคงอยู่ในชนบทไทย ต่อต้านรัฐและระบบทุน ณ ระดับจิตสำนึกด้วยแต่ชาวบ้านสู้แบบโบราณ สู้แบบตามบุญตามกรรม ไม่ได้ปรับตัว ไม่ได้ปรับปรุงพลังการผลิตเทคโนโลยีทั้งนี้เพราะสาเหตุ 3 ประการคือ

1. ประเทศไทยในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติมาก ทำให้ชาวบ้านสามารถเอาทรัพยากรธรรมชาติออกมาชดเชยความล้าหลังของเทคโนโลยี ทำให้ชาวบ้านสามารถต่อสู้แบบคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตโบราณมาได้ช้านาน หมู่บ้านไม่พังทลายไปง่ายเพราะมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เข้มแข็งอยู่

2. ระบบสังคมหมู่บ้านที่ดี สมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้มีความมั่นคงและมีความสุข ทำให้ชาวบ้านไม่อยากเปลี่ยนแปลง ไม่อยากแสวงหาระบบใหม่ ไม่ต้องคิดวางแผนแก้ปัญหาระยะยาว ระบบชุมชนหมู่บ้านมีส่วนที่ดีแต่ส่วนดีนั้นกลายเป็นส่วนเสียในขณะเดียวกัน เพราะมีส่วนทำให้ปิดกั้นชาวบ้านไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าต้องพัฒนาหรือหาวิธีการอื่นมาต่อสู้

3. รัฐและระบบทุนเข้าไปขูดรีดด้วยโดยตรงจากหมู่บ้านแบบบังคับนอกกลไกเศรษฐกิจ ทำให้พัฒนาการของชนชั้นอื่นระหว่างรัฐกับชาวบ้านล่าช้า ทำให้ชาวบ้านขาดผู้นำจากชนชั้นเจ้าของที่ดินปฏิรูปและชนชั้นกระฎุมพีก้าวหน้า

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2521) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ระบบเศรษฐกิจของชาวเขาแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจในสังคมปฐมนิคม เพราะมีระบบการตลาดการแลกเปลี่ยนโดยมีเงินเป็นสื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นลักษณะที่จัดเป็นระบบเศรษฐกิจแบบ ชวานา การเปลี่ยนมาพึ่งระบบตลาดและเงินชวานาไม่มีส่วนกำหนด เพราะขึ้นกับตลาดที่มีเงินเป็นกลไกเปลี่ยนผลผลิตส่วนเกินไปสู่รูปของเงิน เพื่อนำไปใช้ในระบบภายนอกที่ไม่ได้ทำการผลิตเองก็คือรัฐ ดังนั้นการทำความเข้าใจระบบเศรษฐกิจชวานาต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจของชาวเขากับตลาดและรัฐ

ชวานามีเหตุผลในระบบเศรษฐกิจของตนเองโดยมุ่งกระทำเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นสำหรับครัวเรือน ซึ่งแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์แบบทุนนิยม ที่พยายามกระทำเพื่อค้ากำไร การตัดสินใจทำการผลิตจึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยความพยายามเพื่อค้ากำไร ปัจจัยที่กำหนดคือสถานะสมดุลระหว่างความเหนื่อยยากของแรงงานกับความจำเป็นที่แตกต่างกันในแต่ละปี และแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับราคาผลผลิต ทุน ที่ดินที่ใช้ทำการผลิต ส่วนความจำเป็นมูลฐานของทุกครัวเรือน คือ การยังชีพ ลักษณะแตกต่างในการผลิตที่ผิดไปจากกฎเกณฑ์การตัดสินใจทำการผลิตเกิดจากลักษณะทางสังคม เช่น ระบบเครือญาติ การสร้างสัมพันธ์มิตรและการเมืองซึ่งเป็นวิธีการ กระจายผลผลิตส่วนเกินในสังคม

ความสามารถในการผลิตของแรงงานนั้นขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดิน จำนวนน้ำฝน ชนิดของพืชที่ทำการเพาะปลูก และเงื่อนไขพิเศษอื่น ๆ เช่น โรคพืช ระยะเวลาในการทำการผลิตถูกต้องตามฤดูกาล เนื่องจากสภาพทางนิเวศวิทยา แต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันไปทำให้ลักษณะจำนวนของผลผลิตต่างกันไปด้วย ดังนั้นรูปแบบการใช้ผลผลิตก็แตกต่างกันซึ่งสามารถจำแนกออกมาได้เป็น 4 ส่วนคือ

- ส่วนที่เกี่ยวกับการยังชีพ
- ส่วนที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนร่วมกัน
- ส่วนที่เกี่ยวกับการซื้อสินค้าบริโภค
- ส่วนที่เกี่ยวกับการผลิต

ในยุคนั้น มาสภาพทางนิเวศของเทือกเขาทางภาคเหนือไม่ใช่มีแต่ชาวเขาเท่านั้นหากแต่มีคนไทยพื้นราบขึ้นไปทำไร่บนที่สูง ปลูกพืชเพื่อหารายได้ชดเชยกับส่วนที่ขาดไปจากการทำนาในที่ลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขาและคนพื้นราบได้เกิดขึ้นในรูปการค้าขาย แต่บางครั้งก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งในรูปของการขโมยผลผลิต ทำลาย และแก่งแย่งพื้นที่เพาะปลูก

ไพบูลย์ เสงสุวรรณ (2539) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยง จากความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนกะเหรี่ยงก่อนทุนนิยมที่มีวิถี

การผลิตเพื่อยังชีพ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางการผลิต
เชิงการค้าระหว่างชาวกะเหรี่ยงผู้ผลิตพืชพานิชกับกลุ่มทุนองค์กรสาธารณประโยชน์และรัฐ
โดยอาศัยกรอบ แนวคิด นิเวศวิทยา วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวเขากับ
รัฐและตลาดภายนอก ภายใต้ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา ผลการศึกษาพบว่า

ความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อยังชีพในระบบเศรษฐกิจธรรมชาติก่อนทุนนิยมของ
ชาวกะเหรี่ยงอาศัยรากฐานวิธีคิด ความเชื่อ การนับถือจิตวิญญาณเพื่อสร้างอุดมการณ์อำนาจใน
การควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดิน ป่าไม้ ดินน้ำลำธาร และการจัดระเบียบ
สังคมให้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขของระบบนิเวศวิทยาที่สะท้อนออกมาในรูปแบบ
ของการเพาะปลูกไร่หมุนเวียน

ชุมชนกะเหรี่ยงมีศักยภาพในการจัดการที่ดินและแรงงาน โดยอาศัยหลักการ
กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน และเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อรักษาเสถียรภาพภายใน
ชุมชนภายใต้เงื่อนไขของการแพร่ขยายของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี

ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม รูปแบบทางความสัมพันธ์
ทางการผลิตแบบพันธะสัญญา (การจัดการทางความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผลิตกับผู้ซื้อ
ผลผลิตแบบแนวคิด โดยที่ผู้ซื้อสามารถกำหนดความแน่นอนของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นผลผลิตที่จะ
รับซื้อขณะที่ไม่ต้องเป็นเจ้าของหน่วยการผลิตทางการเกษตรนั้น แต่เกษตรกรยังคงเป็นเจ้าของ
ของหน่วยการผลิตและมีการทำสัญญากันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งล่วงหน้า) ซึ่งมีสองรูปแบบ
คือ รูปแบบที่ไม่เป็นทางการและรูปแบบที่เป็นทางการ ถูกนำมาใช้เป็นกลไกควบคุมการผลิต
ภายใต้การบงการของกลุ่มทุน โดยกลุ่มทุนไม่จำเป็นต้องเข้ามาควบคุมการรวมศูนย์ที่ดินและ
จัดการกระบวนการแรงงานเองโดยตรง เนื่องจากชุมชนกะเหรี่ยงมีศักยภาพในการควบคุมและ
จัดการที่ดินและแรงงาน รวมทั้งเป็นวิธีการลดต้นทุนการผลิตโดยการเข้าควบคุมบางปัจจัย
การผลิต และการควบคุมตลาดแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาพัฒนาความสัมพันธ์
มาจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แห่งการพึ่งพาและไม่เท่าเทียมกันใน

สังคม

นเรศ สงเคราะห์สุข (2538) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทเผ่าปาเกอญอ
ในด้านระบบการผลิต ระบบคุณค่าและระบบความสัมพันธ์ ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ
โดยกระบวนการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรัฐและระบบตลาด ซึ่งเป็นปัจจัย
ภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปาเกอญอ ปฏิบัติการและการจัดปรับ
กระบวนการภายในชุมชนเองต่อการเข้ามาของภายนอก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของหญิงชาย โดยอธิบายถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีป่าเกอญอที่เปลี่ยนแปลงภายใต้ระบบคุณค่า ระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

ชุมชนป่าเกอญอห้วยไม้ดำในอดีตเป็นชุมชนเกษตรกรรม การผลิตของชุมชนเป็นการผลิตแบบยังชีพ ที่สำคัญคือ การทำนา ทำไร่ เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ปัจจัยการผลิตหลักเป็นแรงงานคน วิธีการผลิตต้องพึ่งพาน้ำฝน ผลที่ได้จากการทำไร่นานี้จึงไม่สม่ำเสมอ ส่วนทางด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตยังคงเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนแรงงาน “เอามือ” นอกจากนั้นยังมีการหาอาหารจากธรรมชาติ การทอผ้า การแบ่งงานกันทำในหมู่บ้าน มีลักษณะการแบ่งงานตามความหนักเบาของการใช้แรงงานมนุษย์ในงานนั้น มาในระยะเวลาไม่ถึง 15 ปีที่ผ่านมา เมื่อหมู่บ้านห้วยไม้ดำถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น ความสัมพันธ์ทางการผลิต มีการจ้างแรงงานในหมู่บ้าน การใช้เครื่องจักร (รถไถ) แทนแรงงานคน มีการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยเฉพาะที่ไร่ ซึ่งในอดีตที่ดินไม่มีใครเป็นเจ้าของ หากเป็นของทุกคนที่ช่วยกันทำมาหากิน ในด้านระบบคุณค่า มีการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาจากผีเป็นพุทธบางส่วนและเป็นคริสต์บางส่วน มีผลต่อการยกเลิกพิธีกรรมหลายอย่างที่มิใช่อุดมคติ ในด้านระบบความสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ในเชิงการจ้างงานมากขึ้น มีการเช่ารถไถเพื่อไถที่นาของตนในช่วงฤดูการผลิต

ปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนห้วยไม้ดำ โดยเฉพาะรัฐไทยเข้ามาภายใต้อุดมการณ์ของความมั่นคงของรัฐ การเข้ามาดำเนินการพัฒนาชาวเขาตามแผนการพัฒนาชนบท การประกาศเขตป่าไม้เป็นพื้นที่อนุรักษ์และบางส่วนของป่าอยู่ในเขตอุทยาน อ่างตัวเป็นผู้ช่วยเหลือและสามารถทำให้คุณภาพชาวเขาดีขึ้น การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐปราศจากความเข้าใจในศักยภาพและความรู้ของชุมชนในการดำรงชีวิต ที่สำคัญไม่ได้มีการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ชาวป่าเกอญอถูกมองว่าเป็นคนชื้อ ไม่อยากพัฒนาตัวเอง จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ที่สำคัญการทำงานของรัฐมักอาศัยการติดต่อกับชาวบ้านบางคนที่รัฐมองว่าสามารถช่วยงานของรัฐได้โดยไม่พิจารณาถึงสถานภาพและบทบาทของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับจากตัวชาวบ้านด้วยกันและในด้านของคุณธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างเพศของป่าเกอญอ ในอดีตมีความสมดุลและเสมอภาค การแบ่งงานกันทำตามลักษณะหนักเบาของงาน โดยพิจารณาถึงเพศและอายุ ตำแหน่งทางสังคมในระดับครอบครัวและเครือญาติจะนำโดยผู้หญิง ส่วนในระดับชุมชนจะเป็นผู้ชาย โดยมีระบบคุณค่าเป็นตัวกำหนด ความเชื่อเรื่องผีช่วยให้ชุมชนและครอบครัวดำรงอยู่ในลักษณะที่ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติ หญิงชายในครอบครัวจะปรึกษารือเพื่อการค้าตัดสินใจ

ปัจจุบันพบว่าผู้หญิงเริ่มสูญเสียอำนาจในการตัดสินใจหลายประการในด้านการผลิต เพื่อชุมชนเริ่มเปลี่ยนการผลิตยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขายมากขึ้น

ศิริลักษณ์ ตะนะวิไชย (2534) ได้ทำการศึกษาศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบนกับการศึกษานอกระบบ พบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการศึกษาในพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผลกระทบต่อกันอยู่ตลอดเวลา ชุมชนที่อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทุกด้าน สังคม วัฒนธรรม และค่านิยมของประชาชนเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ประชาชนเลิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมหันมาทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและค้าขาย รายได้ของประชาชนที่เคยขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเปลี่ยนเป็นรายได้จากการรับจ้างหรือธุรกิจขายอาหารและการบริการห้องพัก ค่านิยมที่มีต่ออาชีพเปลี่ยนไปทำให้ค่านิยมที่มีต่อการศึกษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

เฉลิม พยารายณ์ (2542) ได้ศึกษาศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลในลักษณะเครือข่าย ส่งผลให้เกิดระบบการผลิตการเกษตรแบบใหม่คือ แบบมีพันธะสัญญา เพราะการเกษตรแบบนี้เกิดขึ้นจากความเป็นเครือข่ายโดยผู้ที่มีความสัมพันธ์กับภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มเกษตรแบบพันธะสัญญาเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะการผลิตการเกษตรสองแบบคือ แบบเดิมกับแบบพันธะสัญญา ส่งผลต่อระบบการผลิตแบบเดิมที่มีการพึ่งพาด้านแรงงาน มีการเอามือเอารัน มาเป็นระบบการผลิตที่มีการจ้างงาน และในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เกิดความสัมพันธ์ของชาวบ้านในลักษณะเชิงลบ ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนเป็นในรูปของเงินตราแทนการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและบุคคลภายนอกแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารจากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนเพื่อรักษาผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ส่งผลต่อระบบการผลิตเกิดการขาดแคลนแรงงานรับจ้างภายในชุมชน ราคาผลผลิตต่ำ สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ การถือครองที่ดิน การจ้าง แรงงาน การขาดแคลนแรงงาน การขายที่ดิน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ หน่วยงานราชการ การเกษตรแบบพันธะสัญญา ข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีแบบใหม่ และวัตถุนิยมซึ่งปัจจัยทั้งสองด้านนี้ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนชนบท

อกินพ ณะสาร (2539) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านแม่สาขนาเลา แต่เดิมการผลิตเป็นการบริโภครายในครัวเรือน เมื่อนายทุนนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาภายในหมู่บ้านทำให้การผลิตจากการบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย ส่งผลต่อกระบวนการผลิตทางด้านเกษตรกรรม ทั้งในด้านความเชื่อและทำให้เงินเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของวัตถุที่ต้องการและบ่งบอกถึงสถานะทางเศรษฐกิจ การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงาน ประกอบพิธีกรรม และบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงเพื่อขาย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเนื่องมาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพนิเวศทำให้เกิดการลงทุนของนายทุน บทบาทของผู้นำทางการในหมู่บ้าน ลักษณะนิสัยของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่มีความซื่อสัตย์ ส่งผลให้นายทุนเชื่อถือจึงลงทุนมากขึ้น สำหรับปัจจัยภายนอกประกอบด้วย การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในหมู่บ้าน ได้แก่ เทคโนโลยี ทั้งเทคนิควิธีการต่าง ๆ การแพร่กระจายของพืชเศรษฐกิจรวมถึงการติดต่อสื่อสารกับชาวพื้นเมืองที่ได้นำรูปแบบการผลิตมาปรับปรุงใช้กับวิธีการผลิตของกะเหรี่ยง การศึกษาเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญต่อความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติในระบบการผลิตคือ การสร้างถนนเพื่อการคมนาคมสะดวก การนำผลผลิตออกขายนอกหมู่บ้านได้สะดวก ทำให้เป็นการผลิตเพื่อขาย

หนึ่งนุช ทองมนตรีวิทย์ (2544) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรของชุมชนชนบท จากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเพื่อขาย และอิทธิพลของระบบความเชื่อ และความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร พบว่า การผลิตทางการเกษตรของบ้านห้วยไม้หกแต่เดิมมีลักษณะเป็นแบบยังชีพ คือทำการเกษตรสำหรับบริโภคในครัวเรือน ปัจจุบันบ้านห้วยไม้หกไม่ได้ผลิตเพื่อบริโภคเพียงอย่างเดียว แต่มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นเงินรายได้ครอบครัว โดยเฉพาะการทำการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ มะเขือเทศ ซึ่งต้องผ่านนายทุน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิต ได้แก่ คนในชุมชนซึ่งมีโอกาสได้ติดต่อกับชุมชนภายนอกมาก่อน และติดต่อนายทุนนำเอามะเขือเทศมาปลูกในหมู่บ้าน การสนับสนุนของนายทุนในด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการรับซื้อผลผลิต ปัจจัยของผู้ผลิตเอง ได้แก่ การมีเงินทุนว่าจ้างแรงงาน การมีที่ดินและการมีเหมืองฝายในชุมชน ทำให้มีน้ำเพียงพอในการเพาะปลูกการปลูกพืชเพื่อจำหน่ายมีผลต่อความเชื่อและความสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะที่ลดลง การผลิตแบบใหม่เป็นขั้นตอนการผลิตมากกว่าจึงไม่ต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าที่ การผลิตแบบใหม่ต้องดูแลอย่างพิถีพิถันตอน มิฉะนั้นจะได้ผลผลิตไม่ดีและไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งจะทำให้ได้ราคาไม่ดีผู้ผลิตจึงต้องดูแลเอาใจใส่อย่างมาก

ทำให้ลดความสัมพันธ์กับชุมชนลงไป นอกจากนี้ยังใช้ระบบจ้างงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานทำให้ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาแรงงานลดลงไปด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบความสัมพันธ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตร ผู้วิจัยจึงนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนเขตชลประทานภาคเหนือและการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและคนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทาน ในด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต ทุน แรงงาน และตลาด โดยศึกษายุคเดิมที่ใช้น้ำจากเหมืองฝายในการผลิตทางการเกษตรและยุคหลังจากชลประทานเข้ามา รวมถึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและคนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือ ในด้านการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานในการเกษตร และการร่วมกิจกรรมอื่นในชุมชน

ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดดังต่อไปนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนใช้อธิบายลักษณะโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งมีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ ระบบการผลิตทางการเกษตร ระบบความสัมพันธ์ และระบบความเชื่อ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้กล่าวไว้ว่าองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้จะมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อกัน เมื่อระบบใดเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลให้ระบบอื่นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนผู้วิจัยจึงนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร

- แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกล่าวถึงปัจจัยและเงื่อนไข 2 ประการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ปัจจัยที่มาจากภายนอกชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี การให้ความช่วยเหลือของรัฐ การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นเป็นต้น และปัจจัยเงื่อนไขที่มาจากภายในชุมชนเอง เช่น ในด้านนิเวศวิทยา การสร้างสิ่งใหม่ การประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ของชุมชนเองที่เป็นตัวเร่งหรือเหนี่ยวนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร

- แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการผลิต กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตร คือ เทคโนโลยีที่ใช้ในระบบการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ พันธุ์พืชชนิดใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงปราบศัตรูพืช วิธีการใหม่ๆ ทุน ได้แก่ เงิน เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในระบบการผลิตทางการเกษตร สภาพะทุนเช่นการใช้ทุนและแหล่งเงินทุน เป็นต้น แรงงานที่ใช้ในระบบการผลิต เช่น แรงงานคน เครื่องจักร และเพื่อนบ้านที่มาช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน แรงงานจากสัตว์ และแรงงานเครื่องจักร ตลาด แหล่งจำหน่ายผลผลิต เช่น โรงงาน บริษัท พ่อค้า เป็นต้น จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร และระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved